

ULYSSE de MARSILLAC

BUCUREȘTIUL ÎNTRE ORIENT ȘI TENTAȚIA MODERNITĂȚII

Selecție, note și introducere de Adrian Majuru
Traducere din limba franceză de Elena Rădulescu

PROMENADE

Principalele promenade din București și din împrejurimi sunt: Băneasa, Șosea, Herăstrău, Filaret, Cișmigiu, Grădina Episcopiei, Grădina Sfântul Gheorghe, Cotroceni, Pantelimon, Măgurele, Colentina, Mogoșoaia și mănăstirile Cernica și Pasărea. [...]

De la Băneasa la București se întinde o lungă alee de tei, mărginită pe o parte a întinderii sale de copacii uriași ai unui vast parc. Este promenada preferată a tuturor oamenilor cu echipaje și a celor care au patru, cinci franci de cheltuit pentru o oră sau două cu trăsura. Această promenadă se numește **Șosea**. Acum treizeci de ani arăta cu totul altfel.

La ieșirea din Calea Mogoșoaiei vedeai o barieră formată dintr-o bârnă mare și mobilă, cu dinți lungi, care bascula cu ajutorul unui butuc la un capăt și al unui lanț de fier la celălalt. Când treceai de barieră ajungeai într-un câmp întins acoperit de tufișuri. La stânga se înălța o casă mare, deasupra unui izvor care țâșnea pe sub o boltă la parter; apartamente frumoase ocupau primul etaj. Acest izvor se numea Cișmeaua Mavrogheni. Li se atribuiă acestor ape virtuți miraculoase; chiar și azi se celebrează aici, în fiecare an, o sărbătoare în timpul căreia toți bucureștenii vin să bea din apa sfântă care vindecă. La dreapta, vizavi de Cișmeaua Mavrogheni, era o moară de vânt.

Astăzi, după ce treci bariera, vezi la dreapta și la stânga două șosele lungi; una dintre ele se numește Șoseaua Bonaparte. Puțin mai încolo, la stânga este o grădină împodobită cu o fântână monumentală datorită generozității prințului Dimitrie Ghica; la dreapta, este unul din acele localuri pe care românii le numesc „hanuri” și care seamănă foarte mult cu caravanseriurile turcilor; puțin mai încolo, o grădină proiectată, acum câțiva ani, din ordinul domnului Mihail Kogălniceanu, atunci președinte al Consiliului de Miniștri; apoi două drumuri care se încrucișează și, în sfârșit, Șoseaua. Un bazin mare de piatră din centrul căruia țâșnește un jet bogat de apă împodobește primul rond. Șoseaua se compune mai întâi dintr-o alee mare cu tei, având la dreapta și la stânga alte alei, iar după aceea un parc întins împărțit

Arc de Triumf pe Strada Vămii, peste drum de Palatul Regal. Decor realizat cu ocazia vizitei împăratului Franz Joseph I la București în 1896. Fotografie de Spirescu. (MMB)

în două de o alee principală. Dincolo de parc, se văd, din ambele părți ale Șoselei, vilele elegante ale prințului Ghica, ale domnilor Gănescu, Kogălniceanu, Arion, Danielopol și Isvoranu.¹ Mai departe, se întinde o vastă câmpie a cărei monotonie nu este atenuată decât de Școala Agricolă², Grădina Brăiloiu³ și cele două „Herăstrău” (Ferestreu).

¹ Aceste case se aflau de-a lungul Șoselei Kiseleff, după primul rond, între actuala stradă Ion Mincu și zona rondului Arcului de Triumf de astăzi (n. ed.).

² Școala Agricolă se afla în stânga Șoselei Kiseleff, pe locul Bulevardului Mărăști și a Universității de Științe Agronomice și Medicină Veterinară de azi. Însă terenurile ei se întindeau și în zona Casei Presei Libere de azi, până la vila dr. Nicolae Minovici de mai târziu (n. ed.).

³ Grădina Brăiloiu nu am găsit-o menționată în monografii; posibil să fi avut o existență scurtă și să se fi aflat la capătul Șoselei Kiseleff către Băneasa (n. ed.).

Șoseaua este locul de întâlnire pentru lumea bună. Orice persoană care se respectă trebuie să vină aici cel puțin o dată pe zi, de la ora două la ora patru, în timpul iernii, și de la șapte le zece, în timpul verii. Româncele etalează cel mai mare lux la această promenadă, lux al echipajelor și vestimentelor. Străinul, neobișnuit să vadă o grădină transformată în sală de bal, este foarte surprins de această bogăție de bijuterii, dantele și stofe scumpe. Duminica și în zilele de sărbătoare nu numai aristocrația venea la Șosea, ci tot orașul. Mii de trăsuri se adună aici astfel încât, în ciuda jandarmilor călare care încearcă să restabilească ordinea, circulația este aproape imposibilă. Muzica militară se aude într-un chioșc din apropiere; câteva persoane se plimbă pe aleile alăturate unde se adună în jurul unui bufet de răcoritoare, dar cei mai mulți rămân în trăsuri, mulțumiți să vadă și să fie văzuți.

Aceasta este Șoseaua zgomotoasă și banală, dar merită să fie vizitată, iar dacă nu ea, măcar parcul înconjurător. Sunt aici copaci înverziți, alei stufoase, refugii misterioase pline de umbră și răcoare, o grotă pe malul unui mic lac în care se varsă un pârau vecin, cu zgomot de cascadă. În diminețile de vară e răcoare, înmiresmat, poetic... și solitar.

V-am vorbit despre Herăstrău. Nu mai revin. [...]

O promenadă încântătoare, pentru că nu e banală și a căpătat foarte repede un aspect specific, este **Grădina Episcopiei**¹. Dacă aș fi vanitos, aș aminti că eu am trasat planul acestei grădini acum mai bine de zece ani în *La Voix de la Roumanie*, care a precedat *Le Journal de Bucarest*². Ideea aruncată, ca și atâtea altele, în paginile vremelnice pe care le ia vântul, a avut șansa să fie reținută și iat-o tradusă în fapt.

Plasată în centrul orașului, în mijlocul străzii principale, Grădina Episcopiei a devenit promenada preferată a oamenilor pașnici și a copiilor. Un grilaj elegant o înconjoară, fântâni arteziene susură, băncile își primesc oaspeții obosiți, vegetația tânără este deja stufoasă, iar copacii sunt astfel dispuși, încât grădina pare ascunsă de o cortină de verdeață. Totul este liniștit, tăcut, solitar, ca în vechile parcuri de pe domeniile senioriale. Ne exprimăm recunoștința pentru Alexis Godillot³ și pentru dibaciul său inginer,

¹ Grădina Episcopiei (numită așa după Episcopia Râmnicului, proprietara terenului) s-a aflat pe locul Ateneului Român. O parte a acestei grădini este încă prezentă în fața Ateneului (n. ed.).

² Periodice editate de Ulysse de Marsillac în anii 1861–1866 și 1870–1876.

³ Arhitectul francez Alexis Godillot a avut multe proiecte la București, între care și Hala Ghica, Hala Centrală din Piața Mare și Hala Amzei, finalizate în octombrie 1873 (n. ed.).

Râul Colentina lângă
București la 1869.
Acuarelă de Amedeo
Preziosi. (MMB)

și Alfred Berthon¹, cărora le datorăm acest dulce refugiu, atât de prețios toamna, și care va fi minunat în serile și diminețile de vară.

Am citat locurile de plimbare cele mai frecventate din București. Mai sunt și altele totuși care merită atenția iubitorilor de plimbare, care nu se tem de puțină singurătate. Voi pomeni mai întâi de **Colentina**. Mergi prin strada Herăstrău, un sfert de oră e de ajuns cu un vehicul nu prea rapid. Colentina este o proprietate a familiei Ghica². Observi aici un castel și un frumos parc, dar ceea ce dă farmec Colentinei este lacul său. Castelul și parcul sunt abandonate. Iarba crește în curtea pustie și pe aleile neumbrate. Mormintele familiei principare a Ghiculeștilor au găsit aici o solitudine nelipsită de măreție. Este o asociere

¹ Inginerul Alfred Berthon l-a secondat pe Alexis Godillot în proiectele acestuia realizate la București (n. ed.).

² Este vorba despre Palatul Ghica-Tei de astăzi, ridicat către 1822 de domnitorul Grigore Dimitrie Ghica după planurile arhitectului catalan Xavier Villacrosse. Domnitorul a lăsat moșia Colentina și palatul pentru „plăcerea nevinovată a poporului” încă din 1833, fiind creat astfel Așezământul Ghika Voevod, devenit ulterior fundație (n. ed.).

de ruine și vechi amintiri. Pe vremuri erau la Colentina serbări strălucitoare. În aceste saloane, acum reci și goale, pe aleile pustii, se grăbea o mulțime gătită și elegantă. Vechea boierime în vestmintele-i maiestruoase, diplomații și ofițerii străini veneau aici să se bucure de cea mai fastuoasă ospitalitate. Nimic din toate acestea nu mai există. Numai lacul își întinde pânza de azur, unduită de vânturile din câmpie și parfumată de miresmele crângului învecinat. Acest crâng ce acoperă panta dealului este des și de nepătruns, încântător în timpul verii. E minunat să te odihnești și să visezi aici ore întregi, în timp ce luna urcă pe cer, iar liniștea coboară peste câmpia solitară.

Într-o altă parte a Bucureștilor, pe un platou foarte întins, se înalță **Mănăstirea Cotroceni**, care a servit până de curând drept reședință de vară pentru domnitorii României.

O rampă rapidă conduce călătorul pe platou. Acolo unde platoul se înclină înspre valea vecină, se înalță zidurile de cărămidă ale unei vechi mănăstiri, mai curând o citadelă decât un lăcaș de rugăciune. Sunt niște ziduri fără ferestre a căror albeață se detașează pe albastrul unui frumos cer de vară. O poartă mare, arcuită permite intrarea într-o curte tristă și goală înconjurată de chilii, mănăstire tăcută unde păsările cerului și-au făcut casă. Printr-o altă boltă se pătrunde într-o curte mai mare în mijlocul căreia se află o biserică construită, ca toate bisericile din Răsărit, în acel stil bizantin greoi și sumbru, un fel de tranziție între sobrietatea arhitecturii romane și măreția arhitecturii ogivale. În stânga se zărește o scară monumentală care duce în apartamentele alese pentru reședința de vară a domnilor români. La dreapta, o rampă lină care se ridică de-a lungul zidului de apărare duce sub o vastă cupolă, care servea, în timpul domniei prințului Știrbei, de sufragerie de vară. De la înălțimea acestui chioșc, deschis din toate părțile, te bucuri de o priveliște încântătoare. În jur câmpia se întinde spre orizonturi nemărginite; la picioarele sale vezi șerpuind aleile umbroase și înmiresmate ale parcului pe care prințul Știrbei a pus să-l planteze și care este deja plin de arbori stufoși. Mai încolo, Dâmbovița apare și dispare ca niște discuri argintii printre pomii înalți; și mai departe, în mijlocul uriașilor de verdeață, se înalță cupolele metalice ale orașului București. Nimic mai proaspăt, mai calm și mai plăcut decât acest tablou care lasă să se odihnească privirea și cugetul.

Mănăstirea Cotroceni a fost fondată spre mijlocul secolului al XVII-lea de către prințul Șerban Cantacuzino. Într-o vreme, când familia acestuia era persecutată, el a căutat un refugiu în pădurea deasă care acoperea atunci dealul Cotrocenilor. A stat aici trei zile, expus celor mai mari pericole, și, plin de credință, a promis Fecioarei Maria că, dacă îl va salva, el va construi un edificiu magnific în locul capelei umile care se adăpostea sub arbori. Dorința i-a fost îndeplinită și Providența l-a urcat pe tronul Valahiei. Credincios promisiunii sale, el a construit mănăstirea pe care o vedem astăzi și a închinat-o Muntelui Athos. A înzestrat-o cu mari bogății, astfel încât ea a devenit una dintre cele mai bogate din Țara

Românească. În luna august, de Sfânta Maria, mănăstirea era deschisă tuturor pelerinilor, se puneau mese pentru un ospăț grandios la care erau poftiți toți cei care veneau aici. Era una din obligațiile impuse călugărilor și care amintea de obiceiurile patriarhale ale vechii Românie. Pe pajiștile înflorite, tinerii din împrejurimi veneau să danseze, în acordurile muzicii lăutărești, dansurile lor atât de pitorești și naive. În fiecare sâmbătă, călugării erau obligați să pregătească colivă, pe care o împărțeau în mod egal sărmanilor, în amintirea agapelor pe care le făceau primii creștini printre mormintele tovarășilor lor.

La poalele dealului pe care este construită mănăstirea, se întinde o vale încântătoare, udată de pâraiele limpezi care coboară de pe dealurile vecine. Unul din compatrioții noștri, care onorează cel mai mult numele de francez, doctorul Davila¹, a venit aici să-și ascundă fericirea pe care i-o oferea o soție demnă de tot respectul. Casa doctorului este o capodoperă de bun gust și originalitate. Ea seamănă cu acele vile sculptate, cu balcoanele ca o dantelă și zidurile ascuțite, încântătoare și răcoroase adăposturi în care eleganța și confortul se ascundeau sub aparența rustică. Să nu credeți că acest loc nu a fost ales fără un scop. Casa și grădina doctorului nu sunt decât un pretext pentru o construcție superbă ale cărei temelii sunt deja puse și care va transforma aceste locuri, cândva abandonate, într-o minunată grădină botanică, în mijlocul căreia va fi o menajerie cu animale indigene și din străinătate. Visul doctorului este să amenajeze aici o miniatură a grădinii botanice din Paris.

În 1853, îi scria prințului Știrbei:

Alteța voastră a înzestrat țara cu mai multe așezăminte științifice. Încurajat de primirea binevoitoare a tuturor propunerilor de progres utile țării, vin astăzi să vă propun înființarea unei grădini botanice medicinale.

Dintre toate științele folositoare tinerilor, nu e niciuna care să-i intereseze în cel mai înalt grad și care să-i pregătească mai bine pentru studii serioase ca Botanica. Ea nu e doar o știință distractivă; face memoria metodică, te învață să observi, înalță spiritul și oferă sufletelor sensibile hrana prețioasă în adorarea Creatorului.

În afară de incontestabila sa utilitate pentru instruirea tineretului, o grădină botanică medicinală va aduce o importantă îmbunătățire aprovizionării cu plante a farmaciilor din țară. Până acum, erau aduse cu mari eforturi din Germania și, afară de cheltuielile de import, plantele ajung veștejite și cu pierderea în parte a virtuților lor tămăduitoare. Sunt neplăcut impresionat văzând că

¹ Carol D. Davila (1832–1884), medic și farmacist român de origine franceză. A avut un rol foarte important în reorganizarea serviciului sanitar în România modernă.

România este tributară unor țări străine pentru produsele pe care le posedă și ea din abundență, în câmpiile și în munții săi.

Flora românească poate răspunde tuturor nevoilor medicinei. Toate plantele care stau la baza terapiei și care cresc în Europa se găsesc în România. Însă aceste binefaceri ale Providenței sunt împrăștiate și neprețuite. Adunându-le, am săvârși cele mai mari progrese ale științei medicale. Chiar și farmaciștii vor avea imense avantaje din ușurința cu care vor putea să-și procure plantele proaspete pentru fabricarea extractelor.

Pe de altă parte, prețul multor medicamente va scădea obligatoriu prin adunarea la un loc a plantelor indispensabile multor boli, iar umanitatea va fi prima beneficiară a acestui proiect.

Fiecare mamă cunoaște prin tradiție plantele utile, dar aceste tradiții se vor pierde și ar fi de dorit ca ele să fie salvate și completate de știință.

Dând un nou avânt studiului plantelor am vedea generalizându-se interesul pentru botanică și ar fi o plăcere și un câștig pentru toată lumea.

Elevii Școlii de Medicină vor studia în această grădină plantele folositoare și le vor strânge din împrejurimile Bucureștilor, ca să aprovizioneze farmacia militară.

Oamenii de știință din Europa vor fi recunoscători pentru bogățiile botanice la care vor avea acces datorită unei țări destinate unui mare viitor.

O grădină botanică este absolut indispensabilă progresului în știința medicală. Medicii, absorbiți de o mulțime de probleme, uită să se mai întoarcă în templul științei. Vor fi obligați, atunci când tinerii vor obține noi progrese în fiecare zi (pe care medicii învechiți în practica științei nu le vor putea ignora), să se retragă în fața noilor veniți.

În afara acestor avantaje incontestabile, grădina botanică va fi pentru bucureșteni un loc de plimbare în care, pe parcurs, fiecare va putea cunoaște varietatea și bogăția florei românești, care este azi necunoscută și împrăștiată pe tot cuprinsul țării.

Iată ce scria și dorea doctorul Davila acum aproape douăzeci de ani. Multe s-au întâmplat între timp. Venerabilul prinț Știrbei, atât de inteligent și devotat intereselor țării sale, s-a dus să moară pe meleaguri străine; prințul Ghica a murit într-un exil pe care vicisitudinile vieții i l-au impus; prințul Alexandru Ioan I, care le urmasa la tron, a dispărut și el într-o zi furtunoasă. În mijlocul tuturor tulburărilor politice, între invazii străine și schimbări continue de guverne¹, doctorul Davila și-a urmărit fără odihnă țelul căruia

¹ La rândul său, domnitorul A.I. Cuza a fost obligat să abdice de „Monstruoasa Coaliție” dintre radicali și conservatori, în noaptea de 10–11 (22–23 pe stil vechi) februarie 1866. Va muri în exil, la 3/15 mai 1873, la hotelul Europa din Heidelberg, la 53 de ani (n. ed.).

Intrarea în Parcul
Palatului Cotroceni
la 1896. Fotografie de
Spirescu. (MMB)

și-a închinat viața; și iată că azi grădina botanică există. Mai mult de două mii de plante sunt deja clasificate, iar în curând umbrare verzi se vor înălța acolo unde cândva era doar o mlaștină solitară. Spațiul care se întinde între Parcul Domnesc de la Cotroceni și grădina domnului Davila este deja amenajat cu alei de nisip, mărginite de arbori care vor crește repede sub cerul fecund al României. În mijloc, un bazin hexagonal adună apele izvoarelor din vecinătate; un alt bazin este destinat cercetărilor piscicole. Pe movila ce desparte cele două bazine, se vor instala cuști de fier pentru animalele sălbatice care vor fi aduse aici. Mai departe, o poiană împădurită va deveni parc pentru cerbi, iar o colină artificială va oferi pante rapide acestor încântătoare animale care vor găsi aici răcoarea și umbra pădurilor natale. Ca și la Paris, flora și fauna își vor oferi un sprijin mutual, iar răgetele animalelor sălbatice, boncăluitul cerbilor și căprioarelor și miile de strigăte ale naturii vii se vor amesteca în adierile înmiresmate care se înalță în valuri din flori și din coroanele copacilor.

Parcul Cișmigiu.
Acuarelă de Carol
Popp de Szathmári,
realizată în 1871.
(MMB).

În timpul verii, se pot face minunate plimbări la Măgurele, la Mogoșoaia sau la mănăstirile din apropierea Bucureștilor.

Măgurele este un castel înconjurat de un parc foarte frumos, aparținând domnului Oteteleșanu. Aici se ajunge cu omnibuzul sau cu trăsuri particulare. Omnibuzul costă doi franci, dus-întors. În ce privește trăsurile, trebuie să te înțelegi cu birjarii; ei cer de obicei între 20 și 30 de franci pe zi. Castelul și parcul Măgurele¹ este o reședință luxoasă care n-ar fi nepotrivită în nicio țară europeană. Domnul și doamna Oteteleșanu² deschid parcul pentru public cu cea mai mare bunăvoință. Poți petrece zile încântătoare

¹ Este vorba despre conacul Oteteleșanu, aflat în orașul Măgurele de azi (Ilfov), recent restaurat. A intrat în proprietatea Oteteleșenilor, care l-au modernizat în 1855–1868 și l-au reconfigurat în 1868–1894. Parcul conacului a fost amenajat de peisagistul Karl Meyer încă din 1845. În prezent, conacul se află în incinta Institutului Național de Cercetare-Dezvoltare pentru Fizica Materialelor (n. ed.).

² Ioan (Iancu, 1795–1876) și Elena (1818–1888) Oteteleșanu.